

En Notice om Philip den Andens Erobringsplaner mod Danmark.

(Meddeelt af C. Molbeck.)

Neppe har nogen Monark i det nyere Europa, lige fra Carl den Store til Napoleon, blandt sin Hiernes Fostere undfanget saa colossale Erobringsplaner, som Philip den Anden. Det var dog vel ikke saameget denne Konges egen Aand, hvori de oprindelige udsprang. Allerede i hans Faders Siæl levede Tanken om et Universal-Monarchie; men Carl den Femte, en ulige mere aandelig begavet og daadskraftig Regent og Hærfører, end hans Son, begrænsede dog mere sin Stræben og Virken til de nærmere Diemed og Erhvervelser; og fortærede sit Liv og sine Kræfter ved uophørligt at handle, færdes, krige og seire, for at vinde, forsvare, udvide og beherske den colossale Dobbelt-Stat, det spanske Monarchie og det tydske Keiserdomme, som han havde forenet under den Krone, hvilken han tilsidst, aandelig udtømt og mæt af Verdens Magt og Herlighed, nedlagde; for at overgive den ypperste Deel af sit Herredomme, Spanien, med Amerika, med Nederlandene, Burgundien, og det meste af Italien, til sin Son. Philip den Anden var endnu langt fra at finde sit uhyre Rige stort nok. Han anvendte 42 Aars Regtering paa at ville gjøre Spaniens Monark til Europas Behersker; og opnaaede derved intet andet, end at han selv styrkede den spanske Colos, allerede mod Enden af det Aarhundrede, i hvis forste

Salvdeel den var grundet og opvoret. I et Aarhundrede varede vel dens langsomme Synken og Fald; men dette var allerede saa at sige blevet uundgaeligt, ved Philip den Andens assindige Ødslen med sit Folks og sit Riges Kræfter paa den ene uheldige Erobringskrig efter den anden. Det var dog ikke ham allene, der saaledes vilde trodse Europa, udfordre Skieb-
nen, og tvinge Verdenhistoriens Gæng. Hans System, hans Idee om det catholske Universalmonarchie, hans efterhaanden optagne Planer til dens Udførelse, vare egentlig en Gienklang af den spanske Nations herskende Tanke og Drift: at det Folk, der var blevet Herre over den nye Verden med dens uudtømmelige Skatte, maatte ogsaa overvinde og beherske den gamle*). Philip II. havde det dobbelte Uheld, at imedens endogsaa de Udvidelser af det spanske Monarchie, som lykkedes hans erobrende Politik, (s. Gr. Portugals Undervingelse) ikke gavnede Staten ved virkelig at styrke dens indre Kræfter: svækkedes og udtømmtes den omsider ved grændseløs Anvendelse af dens materielle Hjælpemidler, og ved Krigstab og Uheld, der undertiden (s. Gr. i Søkrigen med England under Elisabeth, og ved den uovervindelige Armadas Udrustning og Undergang) vare ligesaa umaadelige og uhyre, som hele Maalestokken for det spanske Monarkies Udstrækning, Rigdom og antagne Statskræfter.

At Kong Philip, efter hinanden, havde sine Erobringsplaner henvendte mod Araberne og Tyrkerne, mod Frankrige, og mod England, er mere almindelig bekendt, end at han endog havde indsluttet de fjerne skandinaviske Riger i disse Planers Kreds; og man falder ikke saa let paa, at den spanske

*) Den bekendte, af den spanske Inquisition forfulgte, og, efterat have flere Gange udholdt Torturen, fra 1599 til 1626 fængslede Calabreser Thomas Campanella, havde i Philip II. Tid udviklet denne Idee i sit Skrift: Discursus de Monarchia Hispanica. Dette udkom dog først efter Campanellas Død (i Paris 1639) trykt i Parterw. d. 1610. Leiden 1611.

Monark kunde faae i Sinde, at ville udstrække sin Sømagts Herredomme i Oceanet og Middelhavet ogsaa over Østerføen. Imidlertid har dette dog hørt til de tidligere Formaal for hans Politik; og ligesom uden Tvivl vist nok Christian den Andens Giftermaal med Philips Søster, Isabella af Burgundien, og den danske Kongedatters, Christina af Lothringens aldrig opgivne Paastand paa Arveret til de nordiske Kroner, har hørt til de Anledninger, der ledede Philip den Andens Tanker mod denne Kant: saaledes fandt hans Politik et nyt Motiv i den Strid om Sverriges Krone, der opstod imellem Gustav Vasas Søner. Men allerede 1564 i Januar, eller noget tidligere, efterat Krigen var udbrudt imellem K. Frederik den Anden og Erik den Fjortende, havde Philip II. havt sine Seudebud hos den svenske Konge, for at ophidsede ham mod Danmark; ligesom han lod foretage betydelige Svervninger i Nederlandene, hvilke Tropper man meente, kunde være bestemte til at understøtte Hertugen af Lothringens Sag*).

Endskøndt dette ingen alvorlige Følger havde, og Erik den Fjortende, der under sin urolige og ulykkelige Regiering holdt fast ved den protestantiske Tro, neppe har indladt sig dybere med den spanske Konge, som ikke blot vilde erobre for sit Monarkie, men for den catholske Kirke: saa fik Philip II. derimod en ny Leilighed til at optage sine underlige Proseeter til at blive Herre over Østerføen, da Kong Johan III. af

*) Jvf. en Skrivelse fra Landgreve Wilhelm af Hessen til Grev Ludvig af Nassau (13 Jan. 1564) hvorved Landgreven sender denne et Brev, der bl. A. indeholder følgende Efterretning: „Ferner hat er mir auch vertraulich vermeldet, dass etzliche des Königs von Hispanien leuthe bey dem Könige von Schweden die anregung gethan, dass er sich mit Denmark nicht vertragen solte; darauss wolti vermuthen, was der König von Hispanien im Sinne habe.“ osv. Archives, ou Correspondence inédite de la Maison d'Orange-Nassau, par Groen van Prinsterer. T. II. 1835. p. 132--131.

Sverige, som ved Brodermord havde sikret sig Kronen, i Begyndelsen mere hemmeligt, men omsider aabenbart nok, opgav Protestantismen, og gjorde hvad han kunde for efterhaanden at fortrænge den af sit Rige. Man saa ham modtage Jesuitter og en pavelig Legat i Landet, indlade sig i Underhandlinger med den romerske Curie om et Concordat, affætte den ivrigste lutherstjendede Biskop, paa ny indføre endeel catholske Kirkestikke, og tilsidst endog at ville paatvinge de Svenske en ny Liturgie, der ganske lidt afveg fra den catholske. Philip II. fandt disse Omstændigheder gunstige nok for sine Planer mod Danmark; og hvad enten de indledede Underhandlinger med Kong Johan, og de i saadanne Niemeed anvendte Penge have ledet til noget virkeligt Resultat fra den Side, eller ikke: saa er det uden Tvivl vist, at Philip meente det alvorligt med sine Planer, og ikke allene i deres Udførelse vilde støtte sig til Kong Johan, men ogsaa til den polske Konge Stephan Bathori, som han baade selv, og ved Paven, gjorde sig Umage for at vinde. En sildigere Beretning til Cardinal Richelieu fra den franske Consul i Danzig, synes at vidne om, at man i Polen, længe efter Philip II. Død, har kiendt hans Planer og Hensigter, og formodentlig meent: at det spanske Hof endnu kunde have Takke til at fornye dem, saalænge den svenske Kong Sigismund regierede i Polen.

Philip den Andens Plan — hedder det i bemeldte Beretning — gif ud paa, ved et Forbund med den polske Konge, at formaae denne til med en Hær paa 40,000 Ryttere at gjøre et Tog giennem Pommern og Mecklenborg ind i Polesken; imedens Kongen af Sverrige skulde overfalde de danske Provindsfer paa hiin Side af Sundet, og Philip selv vilde med en Flaade, udrustet i Spanien og i Nederlandene, gjøre et Landgangstog mod Siælland, og bemægtige sig Kiøbenhavn og Kronborg, .Nøglen til Sundet. Naar dette tredobbelte

forenede Angreb, som man forudsatte, ei kunde andet end lykkes, vilde man overlade Kongen af Danmark, at søge sin Tilflugt i Norge. Kongeriget Danmark, og formodentlig tilslige Hertugdømmerne, (skiondt disse ikke udtrykkelig nævnes) skulde komme under spansk Herredomme, og den spanske Monark, ved Hjælp af sin Sømagt og af Kronborg, være Herre over Øresund og i Østersøen. Den catholske Religion, som man forudsatte, at Kong Johan vilde gjøre herskende i Sverrige, og alle ved Reformationen seculariserede geistlige Godser, skulde gives den svenske Kirke tilbage. Men, for at giere Religionens fornyede Udbredelse og Myndighed saameget sikkrere, skulde en Ombytning af Indbyggere for en Deel iværksættes. Et betydeligt Antal af danske Familier skulde overføres til Spanien og det spanske Amerika, som Agerbrugere og Biergearbejdere; og i deres Sted Familier fra Spanien og Nederlandene overflyttes til Danmark. Skaane, Halland og Västing skulde tilfalde Sverrige for dets Deeltagelse i Planen; og Kongen af Polen skulde til Belønning for sin Levetid have en aarlig Afgift af 100,000 Rigsdaler (ecus d'or) af Sundtolden, og 60,000 Ducater aarlig af de danske Statsindtægter. [At man i Spanien har gjort sig en overdreven Forestilling om begges Beløb, er heraf tydeligt. Der vilde i det mindste ikke blevet meget tilovers for K. Philip, i Fald han ikke vilde have inddraget alle Adelsens Forlehninger.] Dette er Hovedindholdet af den Plan til det spanske Herredomme i Norden, som hñn franske diplomatiske Relation tillægger Philip den Anden *). Derfom Udfaldet var blevet heldigt — tilføjer Referenten — hvad vare da Vissland, Polen og Nordtydskland blevne til, andet end

*) „Discours adressé au Cardinal, Duc de Richelieu, sur les desseins que les Espagnols ont, de se rendre maitres de la mer Baltique, par Louis Aubery du Maurier, Consul à Dantzick.” Mss. français de la Bibl. du Roy. Collection Dupuy. Vol. 511.

Forraadshuse for det spanske Monarkie? Hvad vare Handelsstæderne Reval, Riga, Danzig, Stralsund, Rostok, Lübeck, blevne, andet end Spaniens Havne og Arsenaler ved Østersøen? — Vi behøve ikke at udvikle, hvormeget der i denne Plan var chimærisk; men det vilde ikke være uden Interesse, om andre og flere historiske Documenter, foruden et gammelt, i sin Tid meget bekendt og læst Skrift*), fra Begyndelsen af det 17de Aarh., kunde opdages, til videre Oplysning om dette synderlige Foster af Phillip den Andens udsvævende og phantastiske Grobringsfyge.

En Ditmarsker, Jonas Henrichson fra Meldorp, havde reist og opholdt sig længe i Italien, hvor han (efter egen Meddelelse) af betydende Mænd var bleven indviet i dybe Hemmeligheder, og nu meddeler hvad han havde erfaret om det spanske og pavelige Hofs Planer (i Sixtus V. Tid og senere Aar) til at bringe de nordiske Riger tilbage til Catholicismen. Henrichsen har derhos særdeles henvendt sin Opmærksomhed paa Danmark; og man seer, at hans lille Skrift ikke blot

---

*) Titelen er: „*Jonæ Henrichsonii, Meldorpiani, Dithmarsii, Relatio de ratione & via regiones septentrionales ad cultum sedis Romanæ reducendi; item de causis, propter quas Daniæ suspecta esse debet regnorum Poloniæ & Sueciæ conjunctio.*“ Skriftet er forfattet, eller i det mindste udgivet, efter 1602; da en Bog fra dette Aar nævnes. En Udgave skal gives med Aarstallet 1604; hvoraf høves et Eftertryk, som tydeligt viser sig at være fra det 18de Aarh. 1604 led R. Carl IX. dette Skrift oversatte af Joh. Bure paa svensk; og af denne Overs. høves en ny Udg. 1656. (Heltiusierne. I. 145. II. S. 651.) Originalen er desuden optrykt flere Gange uden Trykkested og Aar, i det 17de Aarh. og optaget i „*Speculum consiliorum Hispanicorum, &c. in lucem productum a I. M. Lugduni (sistit Trykkest.) 1626. 4.* (Jvf. i øvrigt Messenii Scandia. VII. p. 76. VIII. p. 95. Molleri Cimbr. I. 250. Pontoppidan Ann. III. 503.) Münter (Reformat. Hist. II. S. 631) har saaledes slet ingen Grund til at kalde Forfatteren „temmelig ubekendt“; og han synes neppe at have hørt eller brugt Skriftet selv, af hvis Indhold han intet særskilt anfører.

bekræfter, men i endeel Punkter og Omstændigheder udsyder de Efterretninger om de spanske Anslag under Kong Philip, som vare meddeelte Cardinal Richelieu, og hvoraf et Udtog ovenfor er givet. Enkelte Afvigelser hos Henrichsen kunde vel tilskrives hans mere og omstændeligere Kundskab til Forholdene; men det rimeligste er maaskee, at Maurier til sin Relation har benyttet det latinske Skrift, med hvilket hans Uds tryk undertiden ordret stemmer overens. Henrichsen angiver blandt Andet Styrken af den polske Hær, hvorved Kong Stephan giennem Pommern og Mecklenborg skulde falde ind i Jylland, til 16,000 Mand Rytteri, og 15,000 Fodfolk, med 15 lettere Feldtkanoner og 6 Stykker svært Skyt. Tyve Krigsskibe skulde, paa Paven's Beføstning, udrustes, forene sig i Calmar med en svensk Flaade, og lægge sig i Sundet, for at hindre Tilførsel og Samsærdsel imellem Skaane og de danske Øer. Kongen af Spanien skulde sende 20 Krigsskibe fra Gallicien, Biscaya og Belgien, til Hielp; og imedens den svenske Kong Johan truede Norges Grændser, skulde en stor Deel af den polske Hær anfælde Siølland, beleire og indtage Kronborg, „den eneste Fæstning paa hele Øen.“ Henrichsen synes selv ikke at have havt de bedste Tanker om, at Danmark kunde modstaae et saadant Anfald; endskiøndt Kongen (Christian IV.) hverken havde Mangel paa Penge, eller Skibe („*regem Daniæ a pecunia, a navibus, a numero & divitiis subditorum — optime paratum*“). Men erfarne romerske Geistlige*), „meget kloge Folk, som havde bereist Danmark og alle Lande ved Østersøen“, havde, foruden andre Grunde, hvorpaa de støttede deres Mening, at Planen til denne Erobring vilde lykkes, beraabt sig paa: at de Danske, hengivne til slappende Over-

---

*) Dette er vel Meningen af Forsø. Udtryk: „*Triarii Romani*“.

daadighed og Velleynet, vare ufrigerste, blodagtige, udygtige til at udføre betydende Foretagender; hvortil kommer, at der i hele Riget ikke findes en eneste duelig, i den nyere Krigskonst erfaren General, som forstod endog blot at anføre nogle Tusinde Mand*). Om Delingen af de danske Lande har Henrichsen: at Kongen af Spanien vilde forbeholde sig Jylland, Dorne, Helsingborg og en Deel af Skaane, Halland og Wähus, indtil Elfsborg; den øvrige Deel af Skaane og Norge, hvis Erobring man tænkte sig som ikke vanskelig, skulde tilfalde Kongen af Sverrige, osv. — Forfatterens Raad, hvorledes Danmark skulde modstaae den efter hans Mening saa truende Fare, og overhovedet sætte sig bedre i Stand til at forsvare sig mod Fremmedes Anfald, ere i det Hele ret forstandige. Man skulde ikke blot bruge og stole paa fremmede og hvervede Krigsfolk; men, efter Englands, Nederlandenes og nogle tydske Fyrsters Exempel, udskrive Soldater i Landet selv, øve dem flittig i Vaaben og Taktik under duelige Officerer; og saalænge man fattedes saadanne i Danmark, maatte man tage duelige Anførere i Tjeneste, som baade kunde faaes fra Tydskland, Holland og England. Hans politiske Raad gaaer især ud paa, ikke at tilstede Sverrige og Polen at komme under een Regent; og ikke at tree Løfter og Forsikringer af spanske Sendebud, der snarere kom som Speidere i Landet (han nævner Ferdinand Lopez, „Gubernator Carpensis, qui mellitis suis verbis Danis conatur imponere.”)

---

*) „Addebant, Danos in universum molliores, & luxu ac voluptatibus enervatos, & ad res gerendas ineptos esse; nec in toto illo regno Capitaneum Danum alicuius nominis, & qui recentiore belli-randi rationem ac disciplinam, & vel paucorum millium exercitum regere ac ducere noverit, inveneri.”
